

VILMA KILINSKIENĖ

Mikalojaus Konstantino Čiurlionio dailės muziejus, Lietuva
Mikalojus Konstantinas Čiurlionis National Museum of Art, Lithuania

KRIKŠČIONIŠKIEJI TIKĖJIMO SLĖPINIAI IR ATSKLEISTYS MEDŽIO RAIŽINYJE „NUKRYŽIUOTASIS“

Christian Mysteries of Faith and Revelations
in Woodcut “The Crucifix”

SUMMARY

The article analyses iconography in the woodcut of *The Crucifix*. The woodcut was created by an unknown Lithuanian carver in 1830, possibly at the monastery of Kretinga. It reveals aspects of the plot in the sponsorship from the Holy Saturday's Morning mass and the relation between the Cross tree and the archetype of the World tree. Finally, it shows the relation between the images of the grapevine and the Eucharist and the God's nation. Special attention is focused on the image and role of the 'twelve grapes' and apostles as sharers of the passion of Christ, which grew popular under the Franciscan tradition. The paper also includes a discussion of several other compositional solutions and/or pieces that feature the Crucifix, found in Lithuania and Germany. This woodcut has been chosen for analysis as a rare example of the Lithuanian and Western European iconographic Tree of Life Crucifix, which carries specific meanings.

SANTRAUKA

Straipsnyje analizuojama nežinomo Lietuvos raižytojo 1830 m. galimai Kretingos vienuolyne sukurto medžio raižinio „Nukryžiuotasis“ ikonografija. Atskleidžiami siužeto prasmės niuansai kūrinyje išraižytos sponsoriškosios iš Didžiojo šeštadienio Rytmetinės kontekste. Tyrinėjamas Kryžiaus medžio ryšys su Pasaulio medžio archetipu bei vynmedžio įvaidžio sąsajos su Eucharistija ir Dievo tauta. Itin daug dėmesio skiriama dėl pranciškoniškosios tradicijos įtakos išplitusiam „dvylikos vynmedžio vaisių“ vaizdinui ir apaštaly, kaip Jėzaus kančios dalininkų, reikšmei kompozicijoje. Palyginimui aptariami keli kompoziciniai sprendimai ir/ar turiniai panašūs Lietuvos ir Vokietijos kūrinių pavyzdžiai. Analizuojamas raižinys vertingas kaip retas Lietuvoje ir Vakarų Europoje simbolinio ikonografinio Gyvybės medžio tipo Nukryžiuotojo pavyzdys, perteikiantis specifines atvaizdo prasmes.

RAKTAŽODŽIAI: medžio raižinys, Nukryžiuotasis, vynmedis, Didysis šeštadienis, apaštalai.

KEY WORDS: woodcut, Crucifix, grapevine, Holy Saturday, apostles.

MEDŽIO RAIŽINYS „NUKRYŽIUOTASIS“ KAIP DIDŽIOJO ŠEŠTADIENIO SLĖPINIO ATSKLEISTIS

Kryžius – vienas archajiškiausių, universaliausių ir labiausiai išplitusių simbolių, būdingų daugumai kultūrų, nepriklausomai nuo jų religijos. Krikščionims tai yra pagrindinis jų tikėjimo ženklas. Krikščioniškajame mene kryžius dažniausiai vaizduojamas su nukryžiuotu Dievo Sūnumi. Nukryžiuotas Išganytojas slenkant amžiams tapo reikšmingiausiu krikščioniškuoju siužetu (Šurkutė 2016: 4).

Tarptautinėje vaizdų turinio klasifikavimo sistemoje *Iconclass* Nukryžiuotieji tipologizuojami į naratyvinius (73D6) ir nenaratyvinius (11D35). Lietuvoje menotyrininkė Indrė Šurkutė siūlo naudotis tokia klasifikacija: naratyviniai kūriniai (1), simboliniai kūriniai (2) ir kompozicijos su šventaisiais bei donatoriais (3). Naratyvinių ikonografinių tipų kompozicijas menotyrininkė laiko vyraujančiomis, o Lietuvoje jos aptikti penki simbolinių kompozicijų ikonografiniai tipai¹ turi tik po 2–4 pavyzdžius, kurių kiekvienas pasižymi labai specifine kompozicija (Šurkutė 2016: 8, 10).

Tad šiame straipsnyje pasirodė prasminga ikonografiniu ir meniniu aspektu ištyrinėti vieną tokių simbolinio ikonografinio tipo – Gyvybės medžio² – pavyzdžių. Tai 1938 m. etnografinės ekspedicijos metu fotografo Juozo Timuko (1874–1946) nufotografuotas medžio raižinys „Nukryžiuotasis“ (išraižytas 1830 m., NČDM Ng 15300). (il. 1) Straipsnyje jis analizuojamas taikant ikonografinį, naratyvinį, lyginamąjį ir formaliosios analizės metodus.

Kūrinio stilistikoje susipina primityvistinės ir barokizuotos bažnytinės dailės išraiškos formos. Frontali simetriška kompozicija pasižymi dekoratyviu siužeto plėtojimu, stilizuotu piešiniu, statiška figūrų anatomija ir schemiškais judesiais. Siužetas įvaizdinamas aiškiai išreikštu sodriu kontūru, formas modeliuojant nedidukais įstrižais kaltelio įkirčiais.

Šis dėl pranciškoniškosios aplinkos³ ir Vokietijos grafikos⁴ įtakos nežinomo Lietuvos autoriaus sukurtas medžio raižinys vertingas kaip ne tik Lietuvos, bet ir Vakarų Europos dailėje retas minėto ikonografinio tipo Nukryžiuotojo pavyzdys. Lietuvoje tokių kūrinių labai nedaug. Iki šiol žinota ir analizuota vienintelė Lietuvoje Nukryžiuotąjį, vynmedį ir visus apaštalus aprėpiančia kompozicija laikytas XVIII a. Raguvelės bažnyčios paveikslas „Nukryžiuotasis ant vynmedžio ir apaštalų kankinystė“ (Tarandaitė 2003: 137; Šurkutė 2006: 54), tačiau medžio raižinyje „Nukryžiuotasis“ atvaizdo prasių lauką dar praplečia ir papildo responsorija⁵ iš Didžiojo šeštadienio Rytmetinės, kurios nėra Raguvelės paveiksle. Tarptautinėje vaizdų turinio klasifikavimo sistemoje *Iconclass* galima rasti aštuoniolika Nukryžiuotojo su vynmedžiu pavyzdžių iš Vakarų Europos.

Nukryžiuotąjį vaizduojančių kūrinių kontekste analizuojamas raižinys išsiskiria savo kompozicija ir turiniu: iš bendro pagrindo su kryžiumi išaugęs vynmedis, o tarp jo lapijos ir uogų kekių įkomponuoti medalionai su Jėzaus apaštalų portretais. Apaštalai pavaizduoti su savo kan-

1 il. Nežinomas Lietuvos dailininkas. *Nukryžiuotasis*. 1830. Medžio raižinys. Fotografavo Juozas Timukas. 1938. 24 x18 cm. NČDM Ng 15300

kinimo įrankiais ir kitais būdingais atributais. Kampuose su savo atributais pa-vaizduoti keturi evangelistai, kurie kompozicijoje atlieka Jėzaus istorijos liudinin-čių ir metraštininkų vaidmenį. Po lemtin-

gą Adomo klaidą primenančia kaukole įkomponuotas tekstas apie Jėzaus skausmą iš lotyniško Vulgatos raudų vertimo, giedamas kaip sponsorija Didžiojo šeš-tadienio Rytmetinėje: „QVOD.OMNES.

QVI.TRANSITIS.PERVIAM / ATTENDITE et VIDETIS. EST DOLOR. / SIMILIS. SICVT.DOLOR.JESV“⁶.

Kompozicijos turiniu ir responsorijos tekstu autorius siekė ne perteikti istorinį naratyvą, o iliustruoti Didžiojo šeštadienio slėpinį ir paskatinti tikinčiųjų meditacijas atperkamosios Jėzaus Kristaus aukos tema. Kūrinio siužetas ir jame išraižytas tekstas atspindi Didžiajam šeštadieniui būdingus apmąstymus: Jėzaus Kristaus kančią, mirtį, nužengimą į pragarus ir Prisikėlimo nuojautą, pasirengimą jam. Tiek tekste, tiek vizualiaime raižinio sprendime akcentuojamas ir skausmas (išryškinti kraujo lašai ant Kristaus kūno, su savo kankinimo įrankiais pavaizduoti apaštalai), ir vilties šviesa (Jėzaus Kristaus laikysena ant kryžiaus – ramus, tvirto sudėjimo, atrodo, labiau besiilsintis nei išsekęs, vaizduojamas ne kaip nugalėtasis, o kaip nugalėtojas). Tamsiausias krikščionybės slėpinys – Jė-

zaus mirtis ant kryžiaus – Didįjį šeštadienį tampa šviesiausios vilties ženklu. Anot popiežiaus Benedikto XVI, „Didysis šeštadienis yra niekieno žemė tarp mirties ir Prisikėlimo“ (Benedict XVI 2007). Jis skirtas Kristaus kapo tylos paminėjimui, paslaptingo perėjimo iš mirties į Prisikėlimą laukimui. Tai vidinės dvasinės tylos diena, taip pat ir atgailos laikas.

Pasitelkdami medžio raižinius ar kitus meno kūrinius, maldaknygių iliustracijas tikintieji XIX a.⁷ galėdavo apmąstyti nukryžiuotą Kristaus kūną kaip tą, kuris buvo paaukotas už asmenines kiekvieno nuodėmes. Tokiose individualiose tikinčiųjų maldos praktikose ir Jėzaus kančios apmąstymuose naudoti religiniai atvaizdai padėdavo ne tik mintimis, bet kartu tarsi ir fiziškai įžengti į Nukryžiuotojo kančią žvelgiant į Jo atvaizdą medžio raižinyje ar kitame kūrinyje. Manytina, kad tokia buvo ir šio medžio raižinio paskirtis.

VYNMEDŽIO SIMBOLIKA IR SAŠAJOS SU PASAULIO MEDŽIO ARCHETIPU

Krikščioniškasis menas nuadė jungiančią giją tarp Pasaulio medžio ir Kryžiaus medžio (Kristaus kryžiaus). Viešpaties kryžius raižinyje „Nukryžiuotasis“ pavaizduotas vynmedžio fone, kuris krikščionių simbolikoje laikomas Dievo tautos simboliu (Ramonienė 1997: 320). Vynmedis asocijuojasi ir su Eucharistijos slėpiniu – perkeitimu, kuriame vynas ir duona, virtę Kristaus Kūnu ir Krauju, traktuojami kaip atperkamoji Dievo Sūnaus auka, o pats Jėzus kaip žmonijos gyvybės šaltinis. Ši traktuotė sieja vynmedį su nuo priešistorinių laikų paplitusiu Pasaulio medžio archetipu.

Pasaulio medis yra beveik visų kultūrų pasaulėžiūroje susiformavusių pasaulio modelių pagrindinė ašis (Friedrich 1970: 40). Tai daugiaprasmiškas mitinis įvaizdis, įkūnijantis priešpriešas: aukštai – žemai, šviesu – tamsu, diena – naktis, šiluma – šaltis, gyvybė – mirtis. Pastaroji priešprieša, pabrėždama antitezinę gyvybės ir mirties ryšį, suartina mitologinę Pasaulio medį su krikščioniškąja Jėzaus Prisikėlimo ir tikinčiųjų Atpirkimo istorija, kai ant kryžiaus miręs Jėzus prisikėlė, tarytum Jobo knygoje aprašytas medis: „Juk medis turi vilties: nukirstas jis vėl atgaus“ (Job 14, 7). Taip pama-

žu Šventojo medžio įvaizdis pradėjo simbolizuoti patį Jėzų kaip Gyvybės medį (Fallon 2009: 139), pabrėždamas nuodėmės (mirties) ir išganymo (gyvybės) santykį. „Kristaus kryžius sujungia šiuos priešingus polius, todėl amžinajame šventajame laike trys objektai – Pažinimo, Gyvybės ir Kryžiaus medžiai – gali tapti vienu, neatskirtu nei laiko, nei erdvės“ (Šurkutė 2016: 52).

Bibliniuose pasakojimuose ir kituose krikščioniškuose tekstuose gyvybės medį galime rasti minint nuo pat Senojo Testamento laikų, pavyzdžiui: „Iš žemės VIEŠPATS Dievas išaugino įvairių medžių, gražių akims ir gerų maistui, su gyvybės medžiu sodo viduryje ir gero bei pikto pažinimo medžiu“ (Pr 2, 9). Danieliaus pranašystėje (Dan 4, 7–9) aprašomas Babilonijos karaliaus Nebukadnecaro sapne regėtas žemės viduryje augantis medis, savo šakomis siekiantis dangų, kartoja daugelyje priešistorinių kultūrų sutinkamą medį, kuris yra pasaulio centras ir ašis. Tai tas pats Dangų ir Žemę siejantis Pasaulio medis, šaknimis išsišaknijęs požemyje, o šakomis remiantis dausas.

III a. šv. Ipolitas apie Kristaus kryžių kartais rašydavo panaudodamas Pasaulio medžio – Pasaulio ašies – įvaizdį (Vandenbroeck 2014: 39–40). Šv. Augustinas IV–V a. teigė, kad Kosminio kalno viršūnė ir žemiškasis centras yra Golgota, kur buvo sukurtas ir palaidotas Ado-

mas (Eliade 1996: 17) bei vėliau nukryžiuotas Dievo Sūnus. Raižinyje „Nukryžiuotasis“ Adomo kaukolė kaip tik ir pavaizduota kryžiaus apačioje kaip priežastis, išskildinusi kryžių, ant kurio buvo nukryžiuotas Atpirkėjas. Be abejonės, kryžius ant Golgotos kalvos susijęs su Pasaulio medžio kaip Kosminio stulpo ašies reikšme. Golgotoje – sakraliniame centre – „įvyko mitinis dieviškosios kūrinijos ir istorinio atpirkimo aktai – čia buvo sukurtas pirmasis žmogus, o Kristaus kraujas ant Adomo kaukolės atpiko ne tik žmoniją, bet ir pirmąpradę nuodėmę“ (Zabulytė 2002).

Daug įtakos krikščioniškajai ikonografijai ir Kryžiaus medžio kulto išsigalėjimui padarė VI a. šv. Venantijaus Fortunato (Venantius Fortunatus) sukurtas himnas „Kryžiau šventas“ („Crux Fidelis“), kurio viename posme Viešpaties kryžius gretinamas su Pažinimo medžiu: „Dievas išrinko [Kryžiaus] medį, kad [Pažinimo] medžio žalą panaikintų“ (Venantius 1974: 182, 183). Manoma, kad šis tekstas paveikė krikščioniškajame mene sutinkamą ant Pažinimo medžio Edeno sode nukryžiuoto Jėzaus vaizdinį.

Rojaus sodo viduryje augusį gyvybės medį su Kristaus kryžiumi siejo ir netgi iš jo kildino vadinamosios viduramžių Kryžiaus legendos (Devonshire, Murray 2013: 622). XIV a., veikiant vėlyvajai mistikai, greta kryžiaus arba vietoje jo atsirado vynmedžio motyvas (Schiller 1968: 147).

DVYLIKA GYVYBĖS MEDŽIO VAISIŲ: APAŠTALAI KAIP JĖZAUS KANČIOS DALININKAI

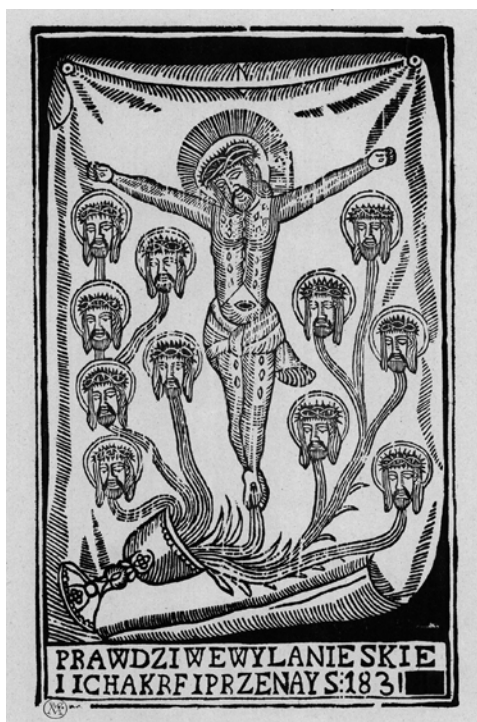
Romos mišiole dėkojama Dievui, jog jis žmonijos išganymui skyręs „kryžiaus medį, kad iš ten prisikeltų gyvybė“ (Ro-

mos mišiolas 1987: 825). Jėzuje Kristuje kryžius tapo universaliu išganymo ženklu – gyvybės medžiu – vynmedžiu: „Ant

kryžiaus jis [Jėzus Kristus] tapo vynmedžiu ir kviečia mus būti jo šakomis“, – sakoma Kryžiaus Išaukštinimo šventės homilijoje (Casprini). Kaip gyvybės šaltinis Kristaus kūnas yra viena esminių vynmedžio sąsajų su Eucharistija, o „šios sąsajos esmę atskleidžia vynuogių vyno ir Kristaus Kraujo paralelė“ (Šurkutė 2016: 53). Raižinyje „Nukryžiuotasis“, kaip ir apskritai krikščioniškoje ikonografijoje, vynmedis interpretuojamas kaip Kristaus (vynininkas kaip Dievo), o vynuogynas kaip Jėzaus sekėjų – dvylikos Jo apaštalų – simbolis (Kilinskienė 2010: 51). Apaštalai yra tapę susivienijimo su Kristumi tiek Eucharistijoje, tiek ir jo meilės darbuose bei kančioje pavyzdžiais, todėl vynmedžio šakose įkomponuoti medalionai su jų portretais. Šv. Bonaventūros mokymą perduodančioje pranciškoniškoje tradicijoje Jėzus Kristus, kaip gyvybės medis, duoda dvylika vaisių (Viladesau 2006: 106–107). Apreiškime Jonui minimas gyvybės medis veda dvylika derlių (Apr 22, 2a). Atkreiptinas dėmesys, jog raižinyje tarp vynmedžio šakų įkomponuotuose medalionuose tarp pavaizduotų apaštalų nėra Jėzų išdavusio Judo Iskarioto – čia jį pakeičia Paskutinėje vakarieneje nedalyvavęs ir jau po Jėzaus mirties dėl didelio indėlio į krikščionybės skleidimą apaštalu pavadintas šv. Paulius. Tai ne vienintelis medžio raižiniuose sutinkamas atvejis, kai Judas Iskariotas, anot Jono evangelijos, yra „išpjautas“ iš vynmedžio kaip „neduodantis vaisiaus“ (Jn 15, 1–5) ir išdavęs Jėzų. Metais vėliau, nei analizuojamas raižinys, sukurtoje simbolinėje ikonografinėje kompozicijoje „Nukryžiuotasis“ (1831, NČDM Lvg 121), (il. 2) nors ir tiesiogiai nevaizduojančioje vynme-

džio, tačiau taip pat simboliškai perteikiančioje Eucharistijos įsteigimo įvykį, iš taurės su Jėzaus krauju išskyla tik vienuolika komunikantų su pavaizduotu Kristaus veidu, o vietoje dvyliktojo komunikanto vaizduojamas pats Nukryžiuotasis kaip pasekmė dvyliktojo apaštalo – Judo Iskarioto – išdavystės. Šis kūrinys analizuojamam raižiniui artimas ir menine išraiška, tik pasižymi kiek erdvesne kompozicija.

Ypatingas „dvylikos gyvybės medžio vaisių“ atvejis – Vilniaus šv. Jono Krikštytojo ir šv. Jono evangelisto bažnyčios šv. Onos koplyčioje šv. Viktoro (Viktorino) altoriaus pavidalo relikvijoriuje esanti drožybos kompozicija „Nukryžiuotasis ant vynmedžio“ (~1764). Tarp vynmedžio šakų simetriškai abipus Nukryžiuotojo išryškinta dvylika vynuogių kekių – relikvijorių, primenančių dvylikos apaštalų simbolizuojamą Bažnyčią – mistinį Kristaus kūną. Kūrinys 1864 m. čia perkeltas iš Vilniaus pranciškonų konventualų bažnyčios, o vynmedžio, duodančio dvylika vaisių, vaizdinys grįstas būtent pranciškoniška tradicija (Viladesau 2006: 106). Virš altoriaus kolonų įkomponuoti keturi evangelistai su jų atributais (raižinyje jie pavaizduoti kompozicijos kampuose). Iš kankinio šv. Viktoro karsito išaugusio vynmedžio kekės – relikvijoriai liudija kančią, kaip ir Jėzaus apaštalų portretai raižinyje „Nukryžiuotasis“, kur jie pavaizduoti su savo kankinimo įrankiais (šv. Andriejus – su kryžiumi, prie kurio buvo pririštas, šv. Baltramiejus – su peiliu, kuriuo jam buvo nudirta oda, šv. Simonas – su pjūklų, šv. Matas – su kirviu, šv. Paulius – su kalaviju ir pan.). Būtent apaštalų kankinystės tema akcentuojama ir jau minėtame Raguvėlės baž-

2 il. Nežinomas Lietuvos dailininkas. *Nukryžiuotasis*. 1831. Medžio raižinys. 29 x 18 cm. NČDM Lvg 121

nyčios paveiksle „Nukryžiuotasis ant vynmedžio ir apaštalų kankinytė“. (il. 3) Su kankinimo įrankiais apaštalai pavaizduoti ir Matthäuso Schmido medžio raižinyje „Nukryžiuotasis ant vynmedžio ir apaštalai“ (1653–1680), kuris saugomas Niurnbergo nacionaliniame Germanų muziejuje, ir reprodukuotame Maxo Geisbergo sudarytame kataloge *The German Single-leaf Woodcut 1600–1700: a pic-*

3 il. Nežinomas Lietuvos dailininkas. *Nukryžiuotasis ant vynmedžio*. XVIII a. Raguvėlės bažnyčia

torial catalogue (Geisberg 1977: 541). Tai gi šiuose kūriniuose išryškintas Jėzaus mokinių „gėrimas“ iš tos pačios kančios taurės su Jėzumi (Mt 20, 22, 23), t. y. dalijimasis ne tik jo garbe, bet ir skausmu, kuris pabrėžiamas ir išraižytoje responzorijoje. Tokiu būdu apaštalai aptariamuose kūriniuose tampa sektiniais tikėjimo ir vienijimosi su Išganytoju pavyzdžiais tikinčiųjų bendruomenei.

APIBENDRINIMAS

Dėl pranciškoniškosios aplinkos ir Vokietijos grafikos daromos įtakos nežinomo Lietuvos autoriaus sukurtas medžio raižinys „Nukryžiuotasis“ (1830) pasižymi išskirtine kompozicija ir turi

niu. Tai ne tik Lietuvos, bet ir Vakarų Europos dailėje retas simbolinio ikonografinio Gyvybės medžio tipo Nukryžiuotojo pavyzdys. Kūrinys ne perteikia istorinę Jėzaus nukryžiavimo ir mirties

naratyvą, o iliustruoja tikėjimo slėpinį. Jo siužetas atspindi Didžiajam šeštadieniui būdingus apmąstymus: Jėzaus Kristaus kančią ir mirtį, Prisikėlimo nuojautą ir pasirengimą jam. Raižinio apačioje yra įkomponuotas tekstas apie Jėzaus skausmą iš lotyniško Vulgatos raudų vertimo, giedamas kaip responsorija Didžiojo šeštadienio Rytmetinėje. Iki šiol senuosiuose XVIII–XIX a. Lietuvos medžio raižiniuose nėra tekę matyti Gyvybės medžio

tipo Nukryžiuotojo pavyzdžio, skirto Didžiojo šeštadienio apmąstymams. Jėzaus kančios apmąstymų temą kompozicijoje praplečia ir papildo Jėzaus kančios dalininkais ir vienijimosi su Išganytoju pavyzdžiais tikintiesiems tapę apaštalai, kurie čia pavaizduoti su jų kankinimo įrankiais. Vynmedžio simbolika, aprėpianti archajinę Pasaulio medžio ir biblinę Dievo tautos reikšmes, taip pat atskleidžia ir Eucharistijos slėpinį.

Literatūra

- Benedict XVI. 2007. *Easter Vigil: Homily of His Holiness Benedict XVI*. Prieiga per internetą: https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/homilies/2007/documents/hf_ben-xvi_hom_20070407_veglia-pasquale.html [žiūrėta 2021 12 16]
- Casprini T. Grigalius. *Kryžiaus Išaukštėjimo šventė (Homilija)*. Prieiga per internetą: <http://www.palendriai.lt/aktualijos/homilija/407-%C5%A1v-kry%C5%BEiaus-i%C5%A1auk%C5%A1tinimo-%C5%A1vent%C4%97-homilija.html> [žiūrėta 2021 12 13]
- Devonshire Tom Jones, Murray Linda, Murray Peter (eds). 2013. *Oxford Dictionary of Christian art & Architecture*. Oxford: Oxford University Press.
- Eliade Mircea. 1996. *Amžinojo sugrįžimo mitas. Archetipai ir kartotė*. Vilnius: Mintis.
- Fallon Nicole. 2009. *The Cross as Tree: The Wood-of-the-Cross Legends in Middle English and Latin Texts in Medieval England: doctoral dissertation*. Toronto. Prieiga per internetą: https://tspace.library.utoronto.ca/bitstream/1807/19188/1/Fallon_Nicole_A_200911_PhD_thesis.pdf [žiūrėta 2021 12 07]
- Friedrich Paul. 1970. *Proto-Indo-European Trees: the arboreal system of a prehistoric people*. Chicago, London: University of Chicago Press.
- Geisberg Max. 1977. *The German Single-leaf Woodcut 1600-1700: a pictorial catalogue*. Volume 2. New York: Abaris Books.
- Iconclass: *A Multilingual Classification System for Cultural Content*. Prieiga per internetą: <https://test.iconclass.org/11D357> [žiūrėta 2021 12 20]
- Kilinskienė Vilma. 2010. *Veliuonos bažnyčios meno paveldas. Piligrimystės galimybės*. Magistro baigiamasis darbas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Ramonienė Dalia (ed.). 1997. *Kriščioniškosios ikonografijos žodynas*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla.
- Romos mišiolas: *II Vatikano Susirinkimo nutarimu reformuotas Popiežiaus Pauliaus VI įsakymu išleistas*. 1987. Kaunas–Vilnius: Lietuvos Vyskupų Konfederacija.
- Sabalaiuskas Adolfas. 1930. *Didžioji savaitė lotyniškai ir lietuviškai*. Kaunas: Spindulys.
- Shiller Gertrud. 1968. *Ikonographie der christlichen Kunst: Die Passion Jesu Christi*. Germany: Gütersloher Verlagshaus.
- Šurkutė Indrė. 2016. *XVII–XVIII amžiaus Nukryžiuotojo altoriai Lietuvoje: atvaizdo prasmės retabulo kontekste*. Daktaro disertacija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Tarandaitė Dalia. 2003. *Lietuvos sakralinė dailė XI–XX a. pradžia*. I tomas: *Tapyba, skulptūra, grafika*. Vilnius: Lietuvos dailės muziejus.
- Vandenbroeck Paul. 2014. *Solomonic Column: A Rubenesque Motif in the Light of Tradition*, *Rubens Bulletin* 5: 25–91.
- Venantius Fortunatus. 1974. *Crux Fidelis, Graduale Sacrosanctae Romanae Ecclesiae de tempore & de sanctis*: 182–183. France: Abbaye Saint-Pierre de Solesmes.
- Viladesau Richard. 2006. *The Beauty of the Cross: The Passion of Christ in Theology and the Arts, from the Catacombs to the Eve of the Renaissance*. Oxford: Oxford University Press.
- Zabulytė Jolanta. 2002. *XIX–XX a. vid. Medinių ir geležinių kryžių bruožai: pasaulėžiūrinis aspektas*. Prieiga per internetą: http://www.tradicija.lt/tyrinejimai/jolantos_z_a.htm [žiūrėta 2021 12 20]

Nuorodos

- ¹ Indrė Šurkutė tyrinėjo XVII–XVIII a. (daugiausia) altorių Nukryžiuotuosius, tačiau ir kitų laikotarpių bei paskirčių šios temos kūriniuose naratyvinių ir simbolinių kompozicijų kiekybinis santykis panašus.
- ² Kiti keturi: Malonės sostas, Nukryžiuotasis su skastyklos sielomis, Nukryžiuotasis su Senojo Testamento provaizdžiais ir Nukryžiuotasis su *Arma Christi* ir šventųjų žaizdų simboliais.
- ³ Kūrinys veikiausiai sukurtas Kretingos pranciškonų vienuolyne. Prielaida daroma todėl, kad Kretingos vienuolynas buvo vienas iš pagrindinių medžio raižinių gamybos ir plitimo centrų Lietuvoje, o Juozas Timukas dalyvavo 1938 m. Vytauto Didžiojo kultūros muziejaus ekspedicijoje Kretingoje. Nuotrauka datuota paties fotografo 1938 m. (Vytauto Didžiojo kultūros muziejaus Etnografinio skyriaus negatyvų knygos Nr. 5 ir Nr. 8). Simboliniai Nukryžiuotojo su vynmedžiu naratyvai Lietuvoje plito veikiant pranciškoniškajam dvasingumui, kuris tuo metu puoselėtas ir Kretingos vienuolyne.
- ⁴ I. Šurkutė, analizuodama XVII–XVIII a. Lietuvoje aptinkamas Gyvybės medžio ikonografinio tipo kompozicijas su vynmedžiu ir ieškodama jų pirmavaizdžių, atkreipia dėmesį į XVII a. vokiečių grafiko Paulo Fürsto graviūrą „Nukryžiuotasis ant vynmedžio“ bei Matthäuso Schmido medžio raižinį „Nukryžiuotasis ant vynmedžio ir apaštalai“ (1653–1680, Niurnbergo germanų nacionalinis muziejus).
- ⁵ Liet. atliepas.
- ⁶ Pateiktas originalus kūrinys išraižytas tekstu. Kalba netaisyta. Panašaus pobūdžio netikslumų (V vietoje U, žodžių sujungimai ir pan.) paprastai pasitaiko visuose medžio raižiniuose esančiuose tekstuose. Taisyklingai tekstas skambėtų: „O vos ómnes qui transítis per víam, atténdite et vidéte: si est dólor símilis sícut dólor méus.“ Lietuvišką teksto vertimą pateikė kunigas Adolfas Sabaliauskas (žinomas slapyvardžiu Žalia Rūta): „O jūs visi, kurie einate keliu, pažvelkite ir matykite, ar yra skausmas kaip mano skausmas“ (Sabaliauskas 1930: 274).
- ⁷ Ši praktika būdinga ne tik XIX a., tačiau toks laikas tekste akcentuotas, kadangi analizuojamas raižinys sukurtas 1830 m.